

Drottningholmsmalmen

Kulturmiljöanalys av Drottningholmsmalmen, Lovö socken,
Ekerö kommun, Uppland

Lisa Sundström
Rapport 2006:7

Drottningholmsmalmen

Kulturmiljöanalys av Drottningholmsmalmen, Lovö socken,
Ekerö kommun, Uppland

Lisa Sundström
Rapport 2006:7

Omslagsbild: Kavaljershuset, Långa raden

Rapporten finns i PDF-format på adressen
stockholms.lans.museum

 STOCKHOLMS LÄNS MUSEUM

Sickla Industriväg 5B, 131 34 Nacka
Tel 08-586 194 00 Fax 08-32 32 72
Webb: stockholms.lans.museum

© Stockholms läns museum
Produktion: Stockholms läns museum
Foto: Lisa Sundström
Redaktionell bearbetning: Åsa Lundström

Allmänt kartmaterial: Lantmäteriverket.
Medgivande 97.0133
Stockholm 2006

Innehåll

Inledning.....	7
Historisk överblick	8
Kulturmiljöns karaktäristiska drag.....	18
Landskapet.....	18
Bebyggelsen.....	18
Byggnadernas form	22
Fasad och färg	23
Tak.....	25
Struktur	26
Uthus.....	27
Lusthus	29
Växthus	31
Vägar och infarter	31
Staket och grindar.....	33
Tomt och trädgård	34
Andra inslag i miljön.....	38
Planer, program och skydd för bebyggelsen	40
Världsarv	40
Riksintresse	40
Kulturmiljöprogram.....	40
Översiktsplan	41
Detaljplan	41
Statliga byggnadsminnen	41
Enskilda byggnadsminnen.....	41
Rekommendationer för varsamhets- och skyddsbestämmelser för kulturmiljön	42
Allmänt	42
Klassificering av bebyggelsen	42
Befintlig bebyggelse.....	43
Tillkommande bebyggelse.....	44
Övrigt.....	45
Litteratur och källförteckning	45
Bilaga 1. Karta. Klassificering av bebyggelsen.....	47
Bilaga 2. Inventering.....	49

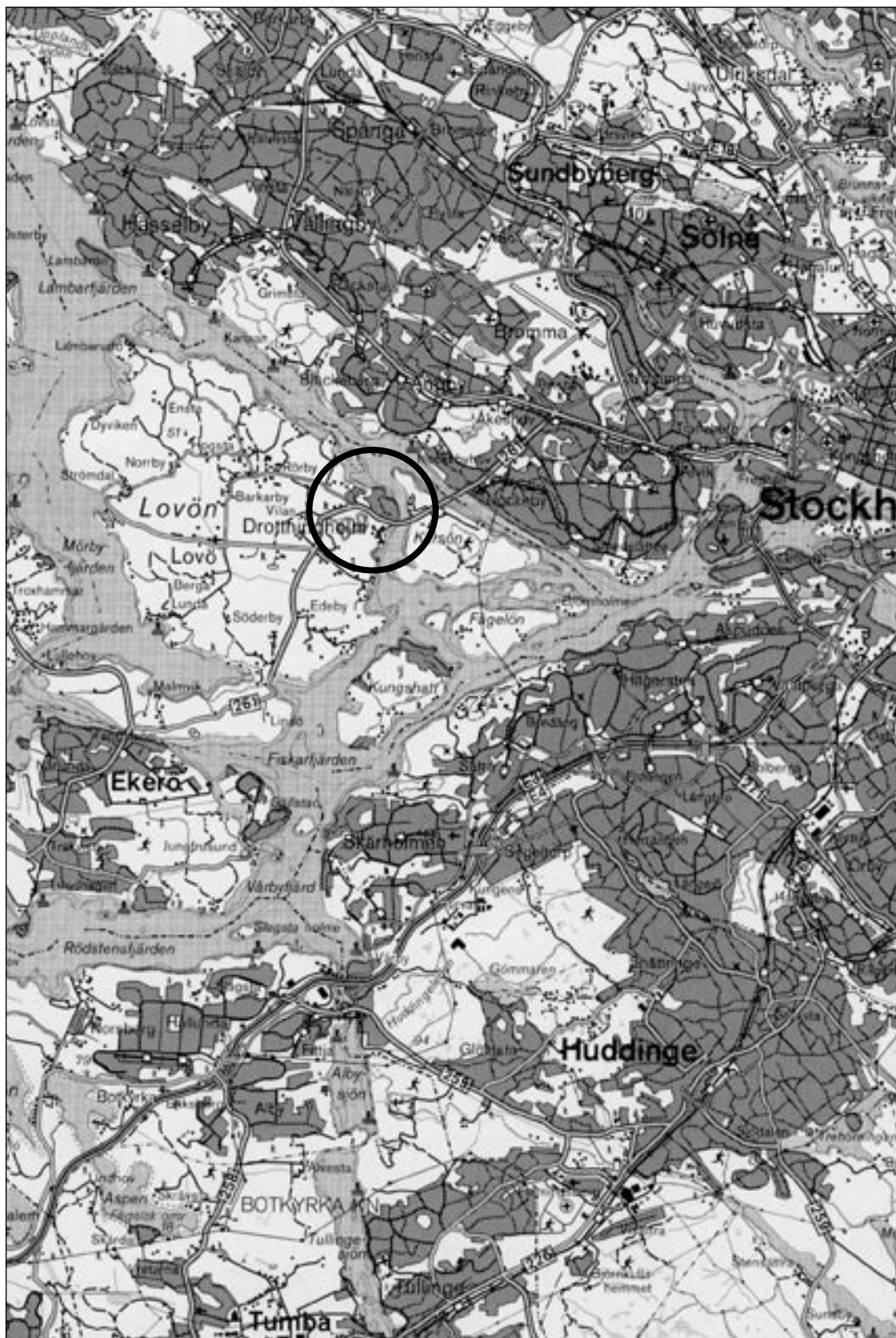

Fig 1. Blå kartan med analysområdet markerat. Skala 1:100 000

Inledning

Under senare år har Ekerö kommun fått in önskemål om styckning av fastigheter och tillkommande bebyggelse på Drottningholmshalmen. Byggnadsplan från 1947 saknar skyddsbestämmelser för området. Till följd av detta har Ekerö kommun påbörjat ett arbete med översyn av detaljplaner för Drottningholmshalmen. En kulturhistorisk bebyggelseinventering är utförd inom området 1979-80. Inventeringen är föråldrad och saknar till delar uppgifter om byggnader inom området. Som en del i kommunens planarbete har Stockholms läns museum fått i uppdrag att utföra en förnyad kulturhistorisk inventering och analys av kulturmiljön. Syftet är att arbetet skall användas som kulturhistoriskt underlag i det fortsatta planarbetet.

Arbetet har utgått från en översiktlig exteriör inventering och fotografering av samtliga byggnader inom området. Information har sammanställts om nybyggnadsår, arkitekt och ombyggnader med ledning av befintliga inventeringar, litteratur och uppgifter från fastighetsägare. Komplettering av uppgifterna har skett genom studier av handlingar i byggnadsnämndens arkiv, slottsarkivet samt studier av äldre kartmaterial. För flera byggnader i området, framförallt uthusen, saknas i arkiv- och litteraturhandlingar uppgifter om ny- och ombyggnadsår. Samtliga byggnader har därefter värderats och klassificerats med utgångspunkt i Riksantikvarieämbetets värderingskriterier.

Den historiska överblicken har upprättats med utgångspunkt i litteratur. Den kulturhistoriska analysen diskuterar aspekter hos kulturmiljön som är särskilt viktiga för områdets karaktär.

Arbetet samt fotografering har utförts av Lisa Sundström, Stockholms läns museum, under perioden oktober – december 2005.

Historisk överblick

På Drottningholm låg den medeltida gården Torvesund (Thorsund). Vid 1500-talets mitt övergick marken till kungen och Torvesund blev säte för en fogde. Johan III uppförde år 1579-80 ett stenhus, som fick sitt namn efter Drottning Katarina Jagellonica, på platsen för det nuvarande slottet. Grunden till stenvärdshuset på Drottningholm smalmen antas vara från Katarina Jagellonicas tid. Drottningen var katolik och Drottningholm kom att spela en särskild roll för de sista katolikerna, som förföljdes i andra delar av riket. I stenvärdshuset antas jesuiterna haft sitt kollegium där de fick fri religionsutövning fram till 1595.¹

Stenvärdshuset från 1700-talets mitt är en av Drottningholm smalmens äldsta bevarade byggnader. Grunden anses härröra från 1500-talets jesuitkollegium. Bildnummer lp20051222.

Det gamla slottet brann ned 1661 och änkedrottning Hedvig Eleonora lät bygga ett nytt slott efter ritningar av Nicodemus Tessin d y, som även anlade den franska parken. Vid 1700-talets början stod slottet färdigt.²

Under tidigt 1700-tal beskrivs Drottningholm smalmen som en liten malm eller förstad. Bebyggelsen var oreglerad och i huvudsak lokaliserad till Malmens södra delar. På Drottningholm smalmen bodde de hantverkare som behövdes för att bygga upp Drottningholms slott och dess omgivning. Området var ett slags serviceområde till slottet och byggnaderna var direkt relaterade till slottet och hovets behov.³

Av beskrivningen till 1745 års karta framgår att bebyggelsen bestod av ett kungligt bryggeri nere vid sjön intill en spannmålsbod av sten. På Malmen fanns även ett ba-

¹ Nihlén, 1970, s. 57

² Nihlén, 1970, s. 69

³ Nemes-Nagel, 1993, s. 11

Karta över Drottningholmsmalmen upprättad av Gabriel Boding år 1745. Lantmäteriverket, Gävle.

geri, ett värdshus och en pagebyggnad av sten. Ett antal byggnader var avsedda för personer med anknytning till slottet som slottssmedens, slottssnickarens, slottspredikantens, vaktmästarens, trädgårdsmästarens samt vattenkonstmästarens hus. I övrigt fanns "åtskilliga små stugor och täppor för waktssoldater och annat arbetsfolk". På Malmens norra delar fanns några åkertäppor samt en väderkvarn och mjölnarens stuga.

Den ursprungliga förbindelsen mellan Drottningholm och Stockholm var sjövägen. Fram till 1700-talets slut gick förbindelsen från Tyska Botten till Loviselund på norra Drottningholmsmalmen, där det sedan 1600-talet fanns ett gästgiveri, och därefter över Gustav III:s väg.⁴ Nedanför stenvärdshuset fanns ett färjeläge till Kårsön. Endast två landvägar fanns; Kvarnbacken och vägen till färjestället vid Loviselund, senare benämnd Gustaf III:s väg.

Området Drottningholmsmalmen har kommit till som en direkt följd av kungens önskan om ett samhälle intill slottet där enskilda tomter uppläts på slottets mark. Avsikten var att intill Drottningholms slott upprätta ett komplementsamhälle efter förebild hos det franska lustslottet i Versailles.⁵

⁴ Hegardt, 1974, s. 67.

⁵ Persson och Wallander, 2005, s. 6

Eftersom kungen gärna vistades på Drottningholm fanns behov av övernattnig för gäster, uppvaktning och tjänstefolk. Särskilt angeläget var bebyggelse intill slottet som underlättade inkvartering och förtäring för hovets gäster och uppvaktning. Kungen ville också locka vänner och utövare av de fria konsterna att slå sig ned i slottets närhet. De skulle förstärka glansen kring slottet och bidra till platsens förskönande.⁶

1782 gavs Drottningholmsmalmen stadsrättigheter för att locka näringsidkare till slottets närhet och ge dem frihet i handel och hantverk.⁷ Hantverkare, köpmän och andra "Kungl. Maj:ts egna undersåtare" skulle lockas till bosättning för att ge platsen liv och rörelse och skapa en "kulturmiljö" genom sina anläggningar och planteringar.⁸ För att stimulera byggenskap fick nybyggarna några års skattefrihet, fler år för stenhus och färre för trähus. Frihet meddelades dem som ville arbeta med handel och hantverk.⁹

Inga byggnader fick uppföras utan ståthållarens tillstånd då det låg i slottets intresse att det nya samhällets bebyggelse reglerades med hänsyn till det närliggande slottet. På så sätt kunde man skapa en, intill slottet, lämplig miljö.¹⁰ En livlig byggnadsverksamhet präglade Malmen åren efter det kungliga brevet.¹¹

I samband med att Drottningholmsmalmen fick stadsrättigheter upprättades år 1783 en tomtregleringsplan över Malmen. Planen var av rutnätstyp och lades över den befintliga bebyggelsen men också över den mark som skulle exploateras för ny bebyggelse. Rätta gator och rätvinkliga kvarter lades ut.

Plan av rutnätstyp lagd över Drottningholmsmalmen. Karta upprättad 1783 av L.R. Kökeritz. Lantmäteriverket, Stockholm .

⁶ Lind af Hageby, 1944, s 10, 11

⁷ Hegardt, 1974, s. 57

⁸ Lind af Hageby, 1944, s. 13

⁹ Persson och Wallander, 2005, s. 6

¹⁰ Lind af Hageby, 1944, s.11

¹¹ Persson och Wallander, 2005, s. 7

Gustav III lät uppföra en hel rad byggnader, den s k Långa raden bl a för slottets administration, liksom kasern med stallar, operabod och värdshus vilka stod klara i slutet på 1700-talet. Rutnätsplanen kom endast att fullföljas i Drottningholmsmalmen södra delar.

Kavaljershuset i Långa raden. Bildnummer: lp20051106

I planerna för Drottningholmsmalmen ingick en ny förbindelse och år 1787 invigdes den nya vägen till Drottningholm över Kärsön med flottbroar över Drottningholms-sunden.¹² Tillkomsten av Långa Radens och Hertigarnas stall kan kopplas till byg-gandet av den nya bro- och vägförbindelsen.¹³

Hertigarnas stall uppfört 1782. Bildnummer: lp20051090

¹² Hegardt, 1974, s. 67.

¹³ Persson och Wallander, 2005, s. 7

Bakom den representativa Långa Raden uppfördes fristående hus av sten eller trä. De nya tomterna uppläts till personer med anknytning till hovet och slottet, hantverkare och näringsidkare.¹⁴ Av enskilda personer finner man läkare, handlare, traktör, hovkamrer, byggmästare, vedfogde och ett stort antal hantverkare; kakelugnsmakare, mjölnare, bleck- och plåtslagare, timmermän, målare, skomakare etc.¹⁵ Då Gustav III:s rutnätsplan inte förverkligades förlades byggnaderna utmed de redan existerande vägarna, Gustav III:s väg och Kvarnbacken.

Huvudbyggnaden på Berghem, fastigheten Drottningholm 1:10, är uppförd omkring 1795-1801 på en tomt upplåten till hovkamrer Wettervik. Bildnummer: lp20050994

Gula knuten uppfört under sent 1700-tal och var år 1815 vedfogden Holmströms boställe. Bildnummer: lp20051067

¹⁴. Persson och Wallander, 2005, s. 7

¹⁵. Hegardt, 1974, s. 58

1815 hade bebyggelsen ökat till 78 tomter. På Berndes karta från 1815 kan man konstatera att Drottningholmsmalmen i huvudsak hade samma sträckning och utbyggnad som idag.¹⁶

Karta över Drottningholmsmalmen upprättad år 1815 av Berndes. Lantmäteriverket, Gävle.

Malmen blev aldrig den industri- och hantverksstad som Gustav III planerat. Området utvecklades istället till ett bostads- och sommarvillområde för det burgna borgerskapet. Under 1800-talet uppförs ett antal nybyggnader på tidigare bebyggda tomter.

*Sommarvilla
i empire
uppförd under
tidigt 1800-
tal, Bergabo,
Drottningholm
1:31.
Bildnummer:
lp20050975*

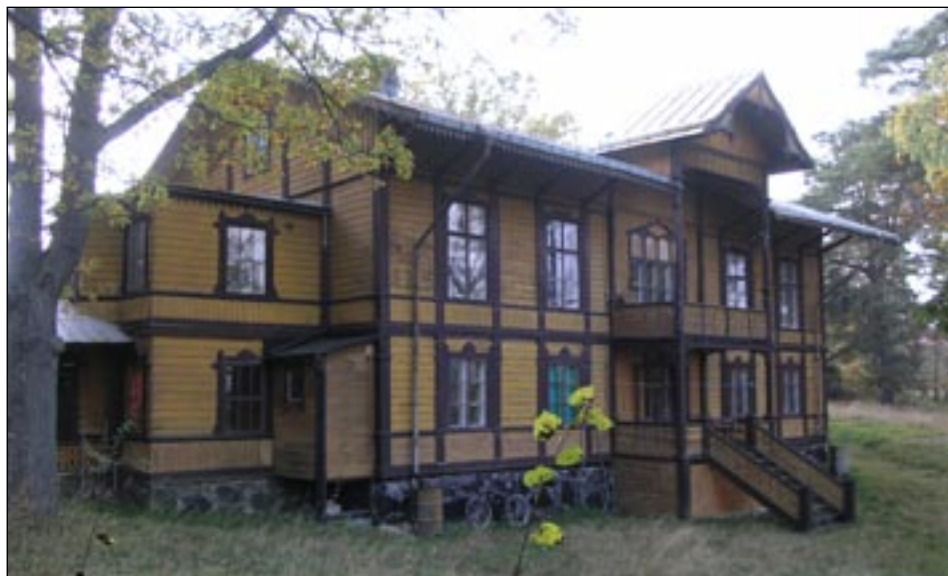

¹⁶ Persson och Wallander, 2005, s. 8

Drottningholms värdsbus, Drottningholm 1:2, uppfört som bostad under 1800-talets mitt som ersättning för ett nedbrunnet hus. Bildnummer: lp29951262

Efter 1800-talets mitt tillkom en ny kategori av bebyggelse. Det var det nyrika borgerskapet i Stockholm som byggde sommarvillor utmed Stockholms vattenleder. Denna nya tillkommande bebyggelsekategori kännetecknas av trähus med snickarglädje och verandor.¹⁷ På Drottningholmsmalmen uppfördes ett antal sommarvillor i rik snickarglädje på tidigare obebyggda tomter men även några äldre hus byggdes om i stilen.

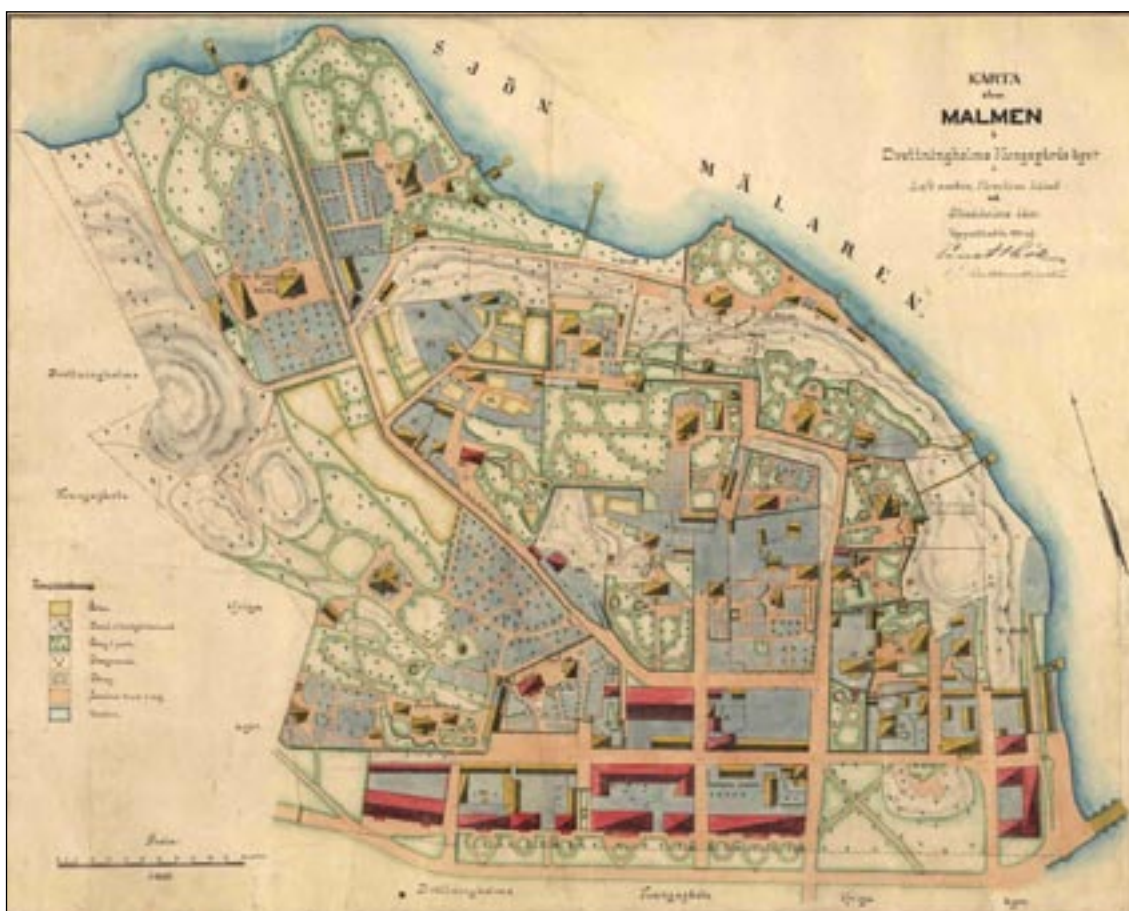

Eriksberg, Drottningholm 1:63, uppfördes som sommarnöje i rik snickarglädje på 1850-talet på en tomt upplåten av Oscar I till greve von Rosen. Bildnummer: lp20051044

¹⁷ Persson och Wallander, 2005, s. 9

Under 1900-talet byggdes framförallt hus för permanentboende och sommarvillor kom att bli permanentbostäder. Många byggnader försågs med verandor och förstugor.¹⁸

*Drottningholms
fattigstuga fram
till 1800-talets
mitt försågs med
veranda i rik
snickarglädje
under
1800-talets
andra hälft.
Bildnummer:
lp20051034*

Karta över Drottningholmsmalmen upprättad år 1903 av Ernst Hök. Lantmäteriverket, Stockholm.

¹⁹ Persson och Wallander, 2005, s. 10

Ett fåtal byggnader uppfördes på Drottningholmshalmen under 1900-talets första hälft. Under framförallt 1950- och 60-talen uppfördes ett antal privatvillor, efter ritningar av välkända arkitekter som Nils Tesch, Ralph Erskine, Bengt Lindroos och Hans Borgström, Per Borgström, Sune Malmquist och Peter Celsing, som har satt sin prägel på Malmen.¹⁹

Villa Friis ritat av Peter Celsing på 1950-talet. Bildnummer: lp20051251

Ralph Erskines bostad och kontor uppfört under 1960-talet. Bildnummer: lp20051059

Ända in på 1900-talet fanns på Drottningholmsmalmen caféer, lanthandel, skola och restauranger. I dag framstår Drottningholmsmalmen dels som ett område som starkt knyts samman med slottet genom slottsförvaltningens byggnader längst med Långa raden, dels som ett exklusivt villasamhälle bestående av framförallt enskilt ägda hus.

Kulturmiljöns karaktäristiska drag

Landskapet

Drottningholmsmalmen avgränsas i söder från slottsmiljön genom Ekerövägen och i norr av Mälaren. Malmen är mycket kuperad och stupar brant mot Mälaren i öster. I norr är marken flackare. Vegetationen domineras av stora lövträd. Till delar har den kuperade terrängen det naturliga landskapets karaktär.

Bebyggelsen

Som en fond mot Drottningholms slott längst med Ekerövägen ligger den så kallade Långa Raden med större representativa putsade stenhus. Byggnaderna är uppförda för slotts-förvaltningens behov under 1700-talets senare del som ett resultat av Gustav III:s planering för Malmen. Byggnaderna på nedre Malmen är uppförda med anpassning till 1783 års rutnätsplan i rätvinkliga, ibland kringbyggda, kvarter med långfasaderna längs gatulivet.

Områdets bebyggelse i övrigt är varierande och framstår som spontant framvuxen. Byggnaderna utgörs av en blandning med hus från främst 1700- och 1800-talen med en arkitektonisk utformning karaktäristisk för sin tid. Under 1900-talet har området kompletterats med framförallt 1950- och 60-talsvillor med tidstypisk modernistisk karaktär.

*Apoteksbuset i
Långa raden uppfört
1789. Bildnummer:
lp20050968*

*I nedre Drottning-
holms malmen är
kvarteren
rätvinkliga
och i huvudsak
kringbyggda med
utbus, murar eller
plank. Utbus
i fastigheten
Minerva,
Långa raden,
Drottningholm
1:8. Bildnummer:
lp20051168*

Den äldsta bebyggelsen från 1700-talet representeras av hus med brutna tak och knuttimrade, panelade väggar och är i regel uppförd med lång- eller gavelfasaden direkt mot vägen.

Huvudbyggnaden på fastigheten Charlottenberg, Drottningholm 1:19. Huset härrör sannolikt från sent 1700-tal med knuttimrad stomme, panelade fasader och brutet, valmat tak med gaveln direkt mot vägen. Bildnummer: lp20051026

Samtida med Långa Raden är ett antal byggnader på större fastigheter upplåtna av slottet omkring sekelskiftet 1700-1800. Byggnaderna är herrgårdsliknande med stora, parkliknande tomter (Loviselund, Birka f d Lilla Loviselund, Berghem, Stora Klemmingsberg och Svanteberg).

Loviselund, Drottningholm 1:11, bebyggd med en större herrgårdsliknande byggnad under sent 1700-tal. Bildnummer: lp20051151

Området har därefter byggts ut i en långsam takt under 1800-talet. Typiska för det tidiga 1800-talet är bl a Robertshill och Bergabo, upplåtna och bebyggda med nya mangårdsbyggnader under 1800-talets första årtionden. Tomterna är stora med huvudbyggnader placerade på en hög punkt på tomten med framförliggande trädgårdar.

*Huvudbyggnaden Robertshill, Drottningholm 1:22, uppförd under tidigt 1800-tal.
Bildnummer: lp20051195*

Under 1800-talets andra hälft uppfördes ett antal tidstypiska sommarvillor för burgna stockholmare. Dessa har senare övergått till att bli permanentbostäder. Byggnaderna präglas av den då populära och ofta rikt lövsågerismyckade panelarkitekturen. Representer för denna typ av bebyggelse är bl a Eriksberg, Adolfsberg och Bergshyddan.

Huvudbyggnaden Adolfsberg, Drottningholm 1:15, är en av de byggnader som uppfördes på Drottningholmsmalmen under 1800-talets andra hälft i sk schweizerstil. Bildnummer: lp20050959

Få byggnader uppfördes under det tidiga 1900-talet. Ektorpe och Ekero är de enda exemplen på tidig 1900-talsbebyggelse i området.

Ektorpe, Drottningholm 1:45, uppfört 1915. Bildnummer: lp20051041

Under 1940-60-talet uppfördes ett fåtal hus som kopior av tidigare byggnader på tomten eller med utformning med inspiration från den äldre bebyggelsen. Ett antal moderna villor uppfördes under 1950- och 60-talen. Villorna uppfördes i sin tids modernistiska arkitektur efter ritningar av kända svenska arkitekter.

Villa Albion, Drottningholm 1:36, ritad av Bengt Lindroos och Hans Borgström år 1956. Bildnummer: lp20051248

Sedan 1970 har inga nya huvudbyggnader uppförts. Förändring sker framförallt när det gäller tillbyggnader och modernisering av befintliga hus.

Tillbyggnad på Stora Klemmingsberg, Drottningholm 1:13, ritad av Sune Malmquist år 1988. Bildnummer: lp20051216

Byggnadernas form

Byggnaderna i området är i huvudsak större enfamiljshus, ofta med rektangulär form, i en till max två våningar. Entrén till villorna är vanligen förlagd med ingång från gården. Många fastigheter är bebyggda med ytterligare ett eller flera bostadshus, mindre än huvudbyggnaden, ibland f d uthusbyggnader inredda till bostadshus.

Brunnsbacken, Drottningholm 1:43, med entré från gården. Bildnummer: lp20051013

*Sekundärt mindre
bostadshus på
fastigheten
Brunnsbacken,
Drottningholm
1:43 Bildnummer:
lp20051015*

Fasad och färg

Fasader av trä är oftast klädda med panel, och målade i ljusa eller vanligast gula oljefärger. Ett antal byggnader är målade i röd slamfärg. De putsade husen är i regel ljusst avfärgade i vitt, grått och gult. Byggnaderna i Långa raden och Hertigarnas stall har en enhetlig färgsättning med gula slätputsade fasader.

Henriksberg, Drottningholm 1:33, målade i gul oljefärg, engelskt röda fönsterbågar och vita foder. Bildnummer: lp20051078

Liseberg, Drottningholm 1:16, målad i röd slutfärg. Bildnummer: lp20051133

*Stora Klemmingsberg,
Drottningholm 1:13,
med vita putsfasader.
Bildnummer: lp20051213*

Kanslibuset. Byggnaderna i Långa raden har en enhetlig färgsättning i ljusa gula putsfasader. Bildnummer: lp 20051101

Tak

Brutna tak, ibland avvalmade, är vanligast på den äldsta bebyggelsen. I övrigt har husen sadeltak. Enkupigt rött lertegel eller svartmålad plåt dominerar som taktäckningsmaterial. Uthusen har ofta pulpettak täckta med papp.

Sekundärt bostadshus med brutet avvalmat tak på fastigheten Berghem, Drottningholm 1:10, uppfört under sent 1700-tal. Bildnummer: lp20050993

Sekundärt bostadsbus med sadeltak på fastigheten Robertshill, Drottningholm 1:22. Bildnummer: lp20051190

Utbus, ombyggt till bostadsbus, med pulpettak täckt med papp. Fastigheten Klippan, Drottningholm 1:20. Bildnummer: lp20051113

Struktur

Husens placering på tomterna är en blandning av småstaden och villasamhällets. Den äldsta trähusbebyggelsen ligger vanligen i tomtrånsen med gavel eller långfasad mot vägen. I övrigt ligger byggnaderna indragna, ofta på en hög punkt på tomten, anpassade till landskapets förutsättningar.

Den äldsta trähusbebyggelsen är i regel uppförd med gavel eller långfasad i gatulivet. Fastigheten Timmerbo, Drottningholm 1:40. Bildnummer: lp20051236

Övrig bebyggelse är oftast uppförd på en hög punkt anpassad efter tomtens förutsättningar. Nedre Svanteberg, Drottningholm 1:55. Bildnummer: lp20051226

Uthus

Till i stort sätt samtliga fastigheter hör ett eller fler uthus. Många har byggts om för boende och har karaktären av mindre bostadshus. Karaktäristiskt för många av Drottningholmsmalmens äldre uthus är att de ligger i tomtgränsen, ibland vägg i vägg med uthusen på intilliggande tomt eller utgör en del av den angränsande tomtens hägnad. Uthusen längs med tomtgränserna utgörs i en del fall av uthuslängor. Ett stort antal uthus täcks av pulpettak.

En av Drottningholmsmalmens äldre stallbyggnader ombyggt till bostadshus. Drottningholm 1:56. Bildnummer: lp20051140

Utbus med pulpettak i gatuliv. Fastigheten Bergtorp, Drottningholm 1:5. Bildnummer lp 20050989

Utbuslänga uppförd i tomtgränsen vägg i vägg med utbuslängan på intilliggande tomt. Fastigheterna Marieberg, Drottningholm 1:24 och Nedre Svanteberg, Drottningholm 1:55. Bildnummer: lp20051334

Sekundärt bostadsbus på fastigheten Robertshill, Drottningholm 1:22, utgör en del av den angränsande fastighetens omgärning. Bildnummer: lp20051194

Lusthus

I stort sett samtliga större representativa fastigheter är bebyggda med ett äldre lusthus med tidstypisk utformning.

*Lusthus fastigheten
Berghem,
Drottningholm
1:10. Bildnummer:
lp20050979*

*Lusthus på fastigheten
Eriksberg, Drottningholm
1:63. Bildnummer:
lp20051335*

*Lusthus fastigheten Bergabo,
Drottningholm 1:31.
Bildnummer : lp20050971*

Växthus på fastigheten Stora Klemmingsberg, Drottningholm 1:13. Bildnummer: lp20051209

Växthus

Växthus är vanliga inslag på tomterna.

Vägar och infarter

Den raka Dragonvägen kom till i samband med Gustav III:s rätvinkliga stadsplan och är asfalterad. Övriga vägar är naturligt framvuxna och följer terrängen genom området. Vägarna är smala och grusbelagda. Vid sidan av vägarna följer genomgående en smal gräsbevuxen vägren.

Gustav III:s väg har samma sträckning som då den sträckte sig från färjeläget vid Loviselund till Drottningholm. Även Kvarnbacken bevarar sin sträckning upp till Stora Klemmingsberg, där en väderkvarn låg under 1600- och 1700-talet. Från de två vägarna löper ett mindre antal kortare återvändsgränder till enskilda fastigheter. Infarterna till de enskilda fastigheterna har grusade uppfarter.

Gustav III:s väg. Vägarna är smala och grusade med gräsbevuxen vägren. Bildnummer: lp20051355

*Väg till fastigheten
Henriksberg, Drottningholm
1:33. Bildnummer:
lp20051336*

*Infarterna till de enskilda fastigheterna är grusade. Stora Klemmingsberg, Drottningholm 1:13.
Bildnummer: lp20051337*

Staket och grindar

Fastigheterna är klart avgränsade med staket och häckar mot vägarna och i många fall mot intilliggande fastighet. Staketens utformning varierar.

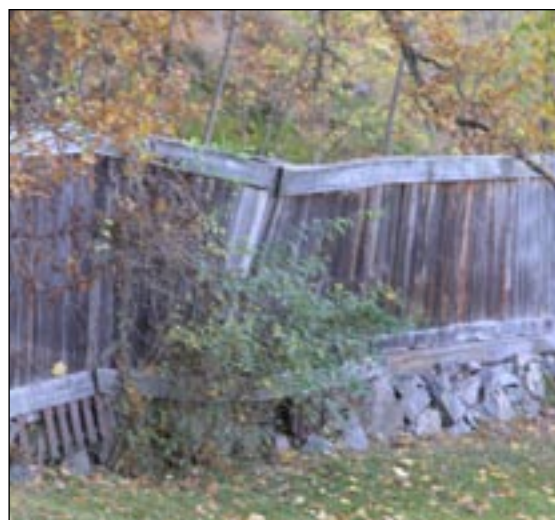
Vid vägarna står vanligen spjälstaket på naturstenssockel och växtligheten tränger ofta ut över staketet. Locklistpanelade plank, målade i oljefärger, förekommer också, både som avgränsning mellan fastigheter och mot gata.

Fastigheternas entréer är tydliga, i de flesta fall genom dubbla trä- eller järngrindar med fastighetens namn på skylt. Vanligt är en sekundär, diskretare entré, försedd med en enkel grind.

Ett antal entréer flankeras av två stora träd, t ex kastanj , poppel eller andra lövträd.

Vanligt förekommande är spjälstaket på naturstenssockel med växtlighet som tränger ut över staketet. Fastigheten Bergabo, Drottningholm 1:31. Bildnummer: lp20051339

Plank på naturstenssockel på fastigheten Loviselund, Drottningholm 1:11. Bildnummer: lp20051340

Fastigheternas entréer är tydliga, oftast med trä- eller järngrindar på grindstolpar. Fastigheten Henriksberg, Drottningholm 1:33. Bildnummer: lp20051342

En sekundär diskret entré är vanligt förekommande. Fastigheten Bergabo, Drottningholm 1:31. Bildnummer: lp20051354

*Entrén till fastigheten Berghem, Drottningholm 1:10, flankeras av stora kastanjer.
Bildnummer: lp20051347*

Tomt och trädgård

Tre stora fastigheter, Loviselund, Birka och Henriksberg, upptar den flacka delen av norra Drottningholmsmalmen och har stora strandtomter med trädgårdar av parkliknande karaktär. Strandtomterna är försedda med bryggor och badhus. Till delar är stranden stensatt mot vattnet. Växtligheten omfattas bl a av alar som hänger ner i vattnet.

Parkliknande trädgård vid Loviselund, Drottningholm 1:11. Bildnummer: lp20051343

Stensättning mot vattnet fastigheten Birka, Drottningholm 1:12. Bildnummer: lp20051344

Växtlighet vid vattnet fastigheten Henriksberg, Drottningholm 1:33. Bildnummer: lp20051345

Brygga med badbus. Fastigheten Birka, Drottningholm 1:12. Bildnummer: lp20051346

Genomgående för tomterna i övrigt är att de är stora med rik växtlighet bestående av stora löv- och fruktträd. Många tomter omfattas av både en trädgårdsdel och, i sina kuperade delar, tomt av naturkaraktär. Anlagda stentrappor och stenterrasseringar är karaktäristiska inslag i miljön.

Anlagd trappa i terrängen, fastigheten Lilla Klemmingsberg, Drottningholm 1:44. Bildnummer: lp20051348

↑ *Fastigheten
Eriksberg,
Drottningholm
1:63.
Stenterrasseringar i
terrängen är vanligt
förekommande.
Bildnummer:
lp20051349*

*Fastigheten
Adolfsberg,
Drottningholm
1:15. Stenterrasser
förekommer som
inslag på tomter.
Bildnummer:
lp20051350*

Andra inslag i miljön

Förutom vägarna finns ett fåtal stigar, ibland över de enskilda tomterna. Till områdets få allmänna strövstråk hör stigen ned till den allmänna badplatsen beläget nedanför fastigheten Ekerö. Stigen fortsätter vid vattnet nedanför fastigheten Eriksberg. Ytterligare en gångstig finns upp till klockstapeln på Klockberget.

Allmän badplats med brygga nedanför fastigheten Ekerö. Bildnummer: lp20051353

Gångstig vid vattnet nedanför fastigheten Eriksberg, Drottningholm 1:63. Bildnummer: lp20051338

I miljön finns rester av äldre försvunnen bebyggelse. Söder om Dragonstallet återfinns den södra grundmuren efter Kungsgårdens stall och på platsen för det nedbrunna Trävårdshuset återstår murrester vid Dragonvägens östra del.

Grundmur efter ett försvunnet stall vid Dragonstallet. Bildnummer: lp20051351

Murrester på det nedbrunna Trävårdshusets plats. Bildnummer: lp20051352

Planer, program och skydd för bebyggelsen

Världsarv

Drottningholm smalmen ligger intill världsarvet Drottningholm. 1991 blev Drottningholm upptaget på Unescos världsarvslista över platser av omistligt värde för mänskligheten och är en central kulturhistorisk och historisk miljö av internationellt högsta klass. FN:s beslut omtalar Kina Slott och Drottningholms Slottsteater som ett starkt skäl till invalet. Men främst är det helheten i anläggningen som är unik.

Så här lyder världsarvskommitténs motivering:

”Drottningholms Slottsområde - med slott, teater, Kina Slott och slottsparken - är det bäst bevarade exemplet på ett kungligt slott uppfört på 1700-talet i Sverige och som samtidigt är representativt för all europeisk kunglig arkitektur från denna tid, uppförd med Versailles som förebild och inspirationskälla.”

Riksintresse

Drottningholm smalmen ligger inom riksintresse för kulturmiljövården omfattande den större delen av Lovö. Den sammanfattande värdetexten för riksintresset lyder:

”Komplex bronsåldersmiljö. Landets förnämsta slottsmiljö från stormaktstiden med bl a den från 1700-talet intakta Drottningholmsteatern som vunnit världsberömmelse och lustslottet Kina, det främsta exemplet på 1700-talets Kinasvärmeri. Den välbevarade manufakturmiljön vid Kanton från mitten av 1700-talet samt bostadssamhället Malmen som växt upp vid slottet under 1700- och 1800-talen.”

Kulturmiljöprogram

I Ekerö kommuns kulturmiljöprogram ligger Drottningholm smalmen inom ett s k kulturhistoriskt värdefullt område där helhetsmiljön har en kulturhistoriskt värdefull struktur samt närmiljön särskilt ingående belyser viktiga delar av kommunens historia.

Utdrag ur den sammanfattande värderingen för området:

”Drottningholms förvaltningsbyggnader, särskilt Långa raden, och bostadshusen på Malmen är omistliga för förståelsen av hur slottsanläggningen fungerat som helhet. Några av de sentida huset på Malmen är av stort arkitekturhistoriskt värde, då de är ritade av två av landets främsta moderna arkitekter, Ralph Erskine och Peter Celsing.”

I kulturmiljöprogrammets riktlinjer för bevarandeplaneringen är Drottningholm smalmen ett ”område där nytillkommande bebyggelse som avviker mot det befintliga bebyggelsemönstret olämpligt. Högt antikvariskt hänsynstagande är motiverat vid komplettering av befintlig bebyggelse och vid övriga förändringar i landskapet.”

Översiktsplan

För området gäller översiktsplan för Ekerö kommun antagen 2005. Enligt Översiktsplan, ges bl a följande rekommendationer för riksintresset Lovö;

- Åtgärder som kan skada kulturvärdena får inte vidtas.
- Kommunen ska verka för att de värdefullaste kultur- och naturmiljöerna på Lovö ges förstärkt skydd.
- I detaljplaner inom Malmen ska varsamhetsbestämmelser införas.

Detaljplaner

För området gäller ursprungligen en byggnadsplan från 1947. Planen saknar skyddsbestämmelser. Fem nya detaljplaner har gjorts inom området under senare år, varav två saknar skyddsbestämmelser.

Statliga byggnadsminnen

Drottningholms slott är statligt byggnadsminne. Till det statliga byggnadsminnet hör ett antal byggnader på Drottningholmsmalmen. De byggnader på Drottningholmsmalmen som omfattas är Kavaljershuset, Apotekshuset, Kanslihuset, Inspektorsbostaden, Pagebyggnaden och Stenvärdshuset.

Gränsen för det statliga byggnadsminnets skyddsområde går vid Dragonvägen. Inom skyddsområdet får inte ytterligare bebyggas utan tillstånd eller vidtas sådana ändringar med dammar, terrasser eller trädbestånd varigenom områdets karaktär förändras. Samtliga fastigheter söder om Dragonvägen ligger inom det statliga byggnadsminnets skyddsområde och omfattas av dess skyddsföreskrifter.

Enskilda byggnadsminnen

Gamla skolan, Drottningholm 1:57, och Hertigarnas stall, Drottningholm 1:59, är enskilda byggnadsminnen och skyddas enligt KML (Kulturminneslagen).

Fråga om byggnadsminne har väckts av Ralph Erskines hus, Drottningholm 1:39.

Rekommendationer för varsamhets- och skyddsbestämmelser för kulturmiljön

Allmänt

”Det är en nationell angelägenhet att skydda och vårda vår kulturmiljö. Ansvaret för detta delas av alla.” Kulturminneslagen 1 kap. 1 §.

Drottningholmsmalmen utgör med sin bebyggelse omfattande Drottningholms slotts förvaltningsbyggnader och det stora antalet välbevarade byggnader från 1700- och 1800-talen samt moderna byggnader ritade av kända svenska arkitekter en kulturmiljö utan motsvarighet i landet. Drottningholmsmalmens bebyggelse utgör en värdefull del för förståelsen hur slottsanläggningen Drottningholm fungerat som helhet. Områdets läge intill världsarvet Drottningholm och inom område av riksintresse för kulturmiljövärderna är ytterst känsligt ur kulturhistorisk synpunkt.

Området utgör en sådan värdefull miljö som avses i 3 kap. 12 § PBL (Plan- och bygglagen);

- ”Byggnader, som är särskilt värdefulla från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt eller som ingår i ett bebyggelseområde av denna karaktär, får inte förvanskas.” 3 kap. 12 § PBL.

- ”Byggnader som avses i 3 kap. 12 § PBL skall underhållas så att deras särart bevaras.” 3 kap. 13 § PBL.

Klassificering av bebyggelsen

Samtlig bebyggelse i området har översiktligt inventerats och värderats kulturhistoriskt. Bebyggelsen i området har klassificerats enligt nedan:

Röd

Byggnader som är synnerligen märkliga genom sitt kulturhistoriska värde och som motsvarar fordringar för byggdandsminnen i kulturminneslagen 3 kap. 1 § Statliga och enskilda byggdandsminnen.

Grön

Byggnader som är särskilt värdefulla ur historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt.

Byggnader klassificerade röd och grön har sådana värden eller ingår i ett sådant område som avses i 3 kap. 12 § PBL. Med 3 kap. 12 § PBL följer att befintliga byggnader inte får förvanskas till utseendet samt skall bevaras och underhållas varsamt.

Gul

Byggnader av positiv betydelse för stadsbilden och/eller av visst kulturhistoriskt värde.

Grå

Byggnad som inte går att hänföra till någon av ovanstående kategorier.

För bebyggelse klassificerad gul och grå är 3 kap. 10 § tillämplig: "Ändringar av en byggnad skall utföras varsamt så att byggnadens karaktärsdrag beaktas och dess byggnadstekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden tas tillvara."

Befintlig bebyggelse

Drottningholmsmalmen utgör en helt unik bebyggelsemiljö med i huvudsak välbevarade byggnader från 1700- och 1800-talet med inslag av framförallt 1950- och 60-talsbyggnader. Byggnadernas arkitektoniska utformning är typiska för sin tid varpå följer en varierad bebyggelse där var tid är utläslig i de enskilda byggnaderna.

En revidering av 1947 års byggnadsplan för Drottningholmsmalmen bör syfta till att hela området unika särdrag tas till vara i områdets fortsatta utveckling.

För att bevara områdets särprägel bör;

- Q införs i plan för området som helhet;
- q införs i plan för särskilt kulturhistoriskt värdefulla byggnader;
- Utökad lovplikt bör införas för yttre underhåll då ursprungliga material, kulörer och färgtypen skall användas. Motivet för utökad lovplikt är bl a att undvika felaktiga material och kulörer samt återfå en ursprunglig färgsättning när ommålning blir aktuellt.

Av stor betydelse är den helhetsmiljö som byggnaderna med sina tomter, anläggningar, växtlighet och omgärdningar bildar. För varsamhets- och skyddsbestämmelser för området bör tas hänsyn till;

- Naturlandskapet och växtligheten. Topografi och befintlig vegetation bör skyddas. Ingrepp i form av sprängning och schaktning eller avverkning av stora träd bör undvikas.
- De smala grusbelagda vägarna. För att bevara gatukaraktern bör vägnas sträckning och beläggning inte ändras.
- Tomternas infarter. Infarterna till tomterna är grusade och bör ej påföras annan beläggning.
- Tomternas omgärdning. Utformning av staket och grindar bör regleras i plan. Staket bör ej tas bort till förmån för bilupställningsplatser.
- Tomternas anordningar. Tomterna är anlagda med stenterrasseringar och stentrappor med anpassning till naturen. Inslag av stenterrasseringar eller bevarade grunder efter försvunna hus i den allmänna miljön. Större sammanhängande

bearbetningar av tomtmark som grusning, asfaltering eller plattläggning bör undvikas.

- Tomternas storlek. För att bevara karaktären och undvika förtätning av området bör styckning av områdets tomter i möjligaste mån undvikas.
- Områdets små gångvägar.
- Miljön vid stranden. Stensättningar mot vattnet, växtlighet, bryggor och badhus är värdefulla inslag i miljön.

För att förtydliga områdets karaktär och som hjälpmedel för styrning av den yttre miljös utformning bör en värdebeskrivning biläggas planprogrammet.

Tillkommande bebyggelse

Vid tillkommande bebyggelse bör höga arkitektoniska krav ställas på utformning av byggnader och anpassning till kulturmiljön på platsen.

- ”Byggnader skall placeras och utformas på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till stads- eller landskapsbilden och till natur- och kulturvärdena på platsen. Byggnader skall ha en yttre form och färg, som är estetiskt tilltalande, lämplig för byggnaderna som sådana och ge god helhetsverkan”. 3 kap. 1 § PBL
- ”Tomter som tas i anspråk för bebyggelse skall anordnas på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till stads- eller landskapsbilden och till natur- och kulturvärdena på platsen.” 3 kap 15 § PBL.

För tillkommande bebyggelse bör tas hänsyn till att;

- Nya byggnader bör begränsas till max två våningar.
- Nya byggnader anpassas till befintlig terräng, schaktning och utfyllnad bör ej tillåtas.
- Tillkommande fastigheter skall anordnas med hänsyn till och anpassning till befintlig kulturmiljö.
- Infarter och omgärdning skall anordnas med hänsyn till områdets karaktär.
- Sekundära bostadshus bör utföras så att de inte dominerar över den äldre huvudbyggnaden.
- Garage bör ej utformas så att de dominerar över huvudbyggnaden.
- Uthus kan tillåtas längst tomtgräns där det är lämpligt med hänsyn till befintlig kulturmiljö.

Övrigt

Inom arbetets ram har inte ingått en interiör inventering. Under arbetets gång har uppmärksamats att ett flertal byggnader omfattas av interiörer med kulturhistorisk värde. Möjligen bör skyddsföreskrifter i plan utarbetas även för kulturhistoriskt värdefulla interiörer.

Många byggnader inom området omfattas av sådana värden att en vidare byggnads-historiskt utredning och dokumentation vore önskvärt.

Litteratur och källförteckning

- Bjäärnman, Härje, *Lovö i våra hjärtan*, Stockholm, 1986
- Bjäärnman, Härje, *Så minns vi Lovö*, Stockholm, 1982
- Bratt, Peter, *Mälaröarna, kulturhistoriska miljöer*, Stockholm, 1988
- Eleonora-Posten, *Lovö Hembygdsförenings tidning*, Nr. 1, februari 2003, Årgång 12
- Eleonora-Posten, *Lovö Hembygdsförenings tidning*, Nr. 2, april 2003, Årgång 12
- Hegardt, Stig, *Drottningholm under 400 år*, Strängnäs, 1974
- Josephson, Magnus, *Kulturhistorisk bebyggelseinventering av Drottningholmsmalmen, Ekerö kommun*, Stockholm, 1980
- Lantmäteriverket, Gävle
- Lantmäteriverket, Stockholm
- Lind af Hageby, E, *Äganderätsfrågan å Drottningholmsmalmen, en sammanfattande studie*, Stockholm, 1944.
- Nemes-Nagel, Catherine, *Slottets landskap, Hovstaten och bebyggelsen på Drottningholm*, Uppsats kulturmiljövård, 20p, VT 1993.
- Nihlén John och Kumlien, Bertil, *Slottet och ön, Vandringar kring Drottningholm*, Stockholm, 1970
- Nygren, Ann-Sofie och Ulfstrand, Anna, *Drottningholmsmalmen*, Stockholms läns museum, Rapport 1992:1
- Persson Mats och Wallander Jan, *Klockberga – en historik*, Drottningholm, 2005
- Wahlberg, Karin, *Långa raden på Drottningholm*, En bebyggelsehistorisk studie, Konstvetenskapliga institutionen vid Stockholms universitet, HT 1990

Bilaga 1

Byggnadsklassificering

- Gräns för utredningsområde
- - - Gräns för det statliga byggnadsminnet samt världsarvet Drottningholm

BYGGNADSKLASSIFICERING

- Byggnadsminne / klarar kraven för byggnadsminne
- Särskilt värdefulla byggnader
- Byggnader av betydelse för stadsbilden
- Övriga byggnader

